

nerade tideböcker och kyrkornas spännande bildvärld för att bara nämna några källor.

Ett av förf:s syften är att belysa en samhällsgrupp som i allmänhet levtt i skuggan: de kringvandrande, de som stod längst ned på samhällsstegen. Hur de fattiga försågs med kläder är en intressant fråga. Den syndiga kroppen skulle inte synas naken ansåg katolska kyrkan och därför visade den intresse för tiggarna. De fattiga skulle ha något att skyla sig med. I Västeuropa var det länge en medmänsklig plikt att hjälpa tiggare. Men i den spirande kapitalismens tidsålder betraktades tiggarna som onyttiga vagabonder som borde inlemmas i samhället för att arbeta.

Hur den enskilda människan fick klä sig under sitt slitsamma liv kan sägas vara temat i detta arbete som lika väl kunde kallas en arbetets Höga visa. Som en inspirerande uppslagsbok tjänstgör den för alla som vill utvälja en nisch för fördjupad forskning och den omfattande bibliografin öppnar då till vida utblickar.

Gudrun Ekstrand

Maria Flinck: Tusen år i trädgården. Från sörmländska herrgårdar och bakgårdar. Tidens förlag/Torekällbergets museum. Stockholm/Södertälje 1994. 306 s., ill.

Äntligen har vi fått en bok om den historiska utvecklingen av vår svenska trädgård. Ett sådant verk har varit efterlängt, men uppgiften har förefallit de forskare och skribenter som nosat på den alltför omfattande och svår. Nu har uppgiften lösts på ett förträffligt sätt av konsthistorikern och etnologen Maria Flinck och resultatet har blivit en mycket innehållsrik och väldigt vacker bok. Hon har tidigare skrivit om invandrarkultur, *Invandrarhantverk i Södertälje* 1988, och om slöjdtraditionen i Sorunda 1989.

Numera arbetar Maria Flinck med den yttre miljön på Torekällberget i Södertälje och har tillsammans med museifolket där utfört en grundlig undersökning av den lokala trädgårdsutvecklingen i landskapet från äldsta tid till vår egen och på alla sociala nivåer. Just Södermanland är särskilt lämpligt om man av en sådan lokal undersökning vill dra allmänna och nationella slutsatser. Här erbjuds goda förutsättningar för all slags trädgårdsodling och inte minst på de många herrgårdarna har dessa möjligheter tagits väl till vara. Det enda man går miste om är det fåtal träd och örter som av klimatologiska skäl i vårt land bara kan odlas i södra Skåne och på Gotland.

Man kan se Maria Flincks bok som ett utmärkt exempel på hur fruktbart ett samarbete mellan en forskare/skribent och ett museum (och för all del också ett förlag, i detta fall Tiden) kan bli. Ett tidigare exempel, också det inom trädgårdssektorn, är Nordiska museets utgivande 1986 av Anton Nilssons *Våra äppelsorter*. Uppföljaren *Våra päron-, plommon- och körsbärssorter* av samme författare utkom 1989 med Nordiska Genbanken som utgivare.

I dispositionen låter Flinck samhällsklasserna (ståndnen) råda, och varje avsnitt disponeras sedan kronologiskt. Hon börjar med de mera innovationsbenägna av landsbygdens innebyggare, adeln och prästerskapet, fortsätter med bönderna för att, efter ett inskjutet kapitel om städernas offentliga park- och trädgårdsanläggningar, avsluta med borgarnas trädgårdar i och omkring städerna. Illustrationerna är många och intressanta och i stor utsträckning "nya" även för en relativt initierad läsare. Teckningar, ritningar och amatörfotografier ur de sörmländska museernas rika samlingar berikar läsningen och ett antal i färg återgivna sörmländska "gäramålningar" utgör lysande höjdpunkter.

Varje avsnitt är beledsagat av listor över de aktuella odlingsväxterna, uppdelade på nytto- och prydnadsväxter. Greppet är väl inte helt nytt, men det känns här utomordentligt välmotiverat och ökar bokens värde som uppslags- och referenslitteratur. Ur botanisk och lingvistisk synpunkt är recensenten icke kompetent att bedöma dessa listor, men med kulturhistoriska utgångspunkter är resultatet klanderfritt.

Åtskilliga exempel kan ges på författarens skarp-synta och värdefulla påpekanden. Ett gäller betonet av att man på herrgårdarna under 1600-talet anlägger renässans- och barockträdgårdar, bredvid varandra eller var för sig, utan att man betraktar den ena sorten som moderiktigare än den andra. Ett annat gäller uppgifter om "broderierna" av buxbom i parterrenerna och deras marktäckning med material i olika färger, vit sand, svart kol, brunaktig bark eller färggrann metallslag. Senare användes också röd och vit fältspat eller krossat ostindiskt porslin.

Finns det då inga brister i detta förträffliga verk, har solen inga fläckar?

Skildringen av de äldsta tiderna är det svagaste avsnittet i boken. Det är inte under järnåldern man börjar anlägga gravhögar, utan tidigare, och det är omstritt om det var kvinnorna som utövade läkekonsten i förhistorisk tid. Någon nämnvärd nyodling förekom inte under medeltidens senare del, man hade fullt sjä med att återuppodla sådan jord som övergivits i samband med krisen under 1300-talets mitt. Det är tveksamt om klostrens blomster

växte just i klostergården och brunnen där var i första hand till för munkarnas (eller nunnornas) tvagningar, sådana de var föreskrivna i ordensreglerna.

Den historiska beskrivningen av 1600-talet är också svag. Säterierna kunde visserligen byggas upp med förlånade gårdar, men var långt oftare adelns egna gamla stamgårdar. Termen säteri betyder bara att gården var en ståndsmässigt bebyggd sätesgård för en adelsman. Den intensiva herrgårdsväxlingsperioden börjar ca 1630 och tar abrupt slut 1680, sedan kommer reduktionen och knappast några nybyggen sker sedan intill stormaktstidens slut. Det fanns på 1670-talet inte något seminarium i Strängnäs där Johannes Palmberg kunde vara lektor, men väl ett gymnasium.

William Chambers, en av de internationellt mest betydande trädgårdsarkitekterna och Fredrik Magnus Pipers lärare, skildras, men Flinck kunde kanske berättat att han faktiskt var född och uppvuxen i Göteborg – kanske är detta vårt lands mest betydelsefulla bidrag till den internationella trädgårdskonstens historia. En annan infödd arkitekt som bland annat sysslade med trädgårdar var Mattias Spieler, son till en stockholmsk sillpackarålderman. Något ord ytterligare kunde ha offrats på Svenska trädgårdsföreningens elevskola och dess olika lokalisering, bl.a. till Rosendal på Djurgården under 1800-talets senare del. Åtskilliga blivande herrgårdsträdgårdsmästare i Mälardalen torde här ha fått sina teoretiska och praktiska erfarenheter.

Någon gång, men inte ofta, skulle man önska ytterligare referenser avseende andra delar av landet, t.ex. på tal om körsbårslundar till de berömda skogarna på Kinnekulle och till förekomsten av sådana bestånd långt upp i landet på sydbergslägen, t.ex. på Björkberget i Siljansnäs.

Boken är försedd med omfattande index och det är utmärkt, men dessvärre visar det sig att en del orter och personer som förekommer i texten saknas i index.

I polemik med författaren vill jag hävda "att den romantiska parkens naturliga otydlighet" visst fick en folklig variant, nämligen i de "parker" som anlades ute i byarna i landets norra delar när det hårda betetrycket, som närmast gjort landskapet trädöst, lättade efter skiftena på 1800-talet. Här löpte gångstigar under björkarna från den ena bänkförsedda utsiktspunkten till den andra. De utgjorde ett slags, nästan underhållsfria, motsvarigheter till de samtidigt framväxande stadsparkerna.

Avslutningsvis vill jag instämma i den berömda trädgårdsarkitekten Sven A. Hermelins tankar från 1933 om hur det trädgårdshistoriska arvet skall kunna hållas levande. Han ville att anläggningar

från olika tider borde restaureras och vidmakthållas som exempel. Våra friluftsmuseer och vissa publika herrgårdsanläggningar, t.ex. Julita vad det gäller fruktträdgård och äppelträdsgenbank, har gjort stora insatser. Kanske kunde man anordna en permanent historisk exposé över utvecklingen av trädgårdsväsendet från 1600-talet och framåt t.ex. på Nynäs, där ju stora äldre trädgårdsytor finns kring det intressanta, redan för publik öppnade 1600-talsslottet.

Jonas Berg

Britta Lundgren: Den ofullkomliga vänskapen. En etnologisk studie av nutida vardagsrelationer. Carlssons. Stockholm 1995, 164 s.

"Trots vänskapens retorik om frivillighet, gränsöverskridande och självständighet är mitt viktigaste intryck att vänskapen i praktiken är ett mycket anpassningsbart fenomen, oavsett om man väljer en smal eller bred definition av vänskap" (s. 149). Detta är den slutsats som Britta Lundgren kommer fram till efter att ha granskat vänskapen, en slutsats som förklarar den litet negativa rubriken på studien, "Den ofullkomliga vänskapen". Undertiteln signalerar dock att studien handlar om nutida vardagsrelationer. Men ordet och fenomenet vänskap är likväl den axel kring vilken resonemanget kretsar.

"Mitt viktigaste intryck" skriver hon i citatet ovan. Därmed ger hon sig själv tolkningsföreträde efter en intressant och nyanserad genomgång av synen på vänskap, som utmynnar i slutsatsen att vänskap är en tvångsrelation mer än en frivillig sådan.

Hur kommer hon fram till denna slutsats? (Andra vore nog möjliga.) Hon är inläst på relevant antropologisk litteratur (t.ex. Georg Simmel, Robert Paine), hon har empiriskt underlag i en frågelista från Nordiska museet (NM 209 Vänner och bekanta) och hon har själv gjort intervjuer. Frågelistor och deras svar har som bekant sina begränsningar metodiskt och innehållsmässigt och Lundgren prioriterar samtalets form för att komma åt nyanser och glidningar i svaren.

Forskaren Lundgren räds – kanske med rätta – vänskapen som en stor, oantastlig känsla och erfarenhet (jämför begreppet kärlek) och behandlar därför istället vardagliga samtal och socialt umgänge i mångahanda former. Visserligen är hon intresserad av – om än mistrogen mot – vänskapen som idé och vill inte kanonisera idealbilden av den,